

SECTION 3. PEDAGOGICAL AND CORRECTIONAL PSYCHOLOGY

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-455-9-6>

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF CHILDREN IN WAR CONDITIONS

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Korkh V. M.

*Candidate of Psychological Sciences,
Senior Teacher of the Department
of Preschool Education
Ukrainian State University
named after Mykhailo Drahomanov
Kyiv, Ukraine*

Корх В. М.

*кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри
дошкільної освіти
Український державний
університет імені Михайла
Драгоманова
м. Київ, Україна*

З 2022 року Україна перебуває у стані війни з Росією, мужньо боронить свої території. Найбільш вразливою категорією населення під час війни безумовно є діти, що зумовлено незрілістю та нестійкістю психіки. Основною задачею психологів та педагогів в цих умовах є коректний психолого-педагогічний супровід та підтримка дітей, яка може виражатися в емоційно-підтримуючій комунікації, просто перебуванні поряд з дитиною у складні, емоційно напружені моменти, контакті з природою (прогулянки лісом, плавання у воді, пікніки, заняття на відкритому просторі), психотерапевтичних заняттях, зокрема методами арт-терапії: зцілення мистецтвом через контакт з різними матеріалами (пісок, манка, глина, фарби, тканини тощо), розповідь психотерапевтичних казок дітям дошкільного віку, створення творчих поробок та малюнків, іграх з метою енергетичного та психоемоційного збалансування та техніках психорелаксації (техніки «Будиночки», «Долонька», «Дай п'ять», «Джерело», «Рай-дуга», «Релаксація-медитація») [2].

Зважаючи на динамічність психологічного благополуччя, необхідна постійна його підтримка, балансування на межі потрібного і реального,

наприклад довіри і недовіри, тривоги і безпеки. Наслідком такої підтримки є врівноваження дитячої психіки. Тому важливим є постійність, стабільність проявів позитивного емоційного ставлення до дитини: доброзичливої уваги, дружнього міжособистісного спілкування, турботи і любові. Для організації емоційно підтримуючої комунікації педагог має бути відкритим до впливів дитини, взємодіяти з нею на засадах емоційної близькості та щирої зацікавленості. Під впливами дітей розуміємо їхні стани, переживання, почуття, уявлення, думки, вчинки, висловлювання як у формі реакцій, так і активних, ініціативних дій, мовлення. Сприйнятливість до впливів дитини передбачає емоційну чутливість, уважність, турботливість, чуйність, почуття «психологічного такту», яке допомагає розуміти найтонші порухи дитячої душі, й тому кожного разу чинити стосовно неї правильно (К. Ушинський) [3].

Під час комунікації з дітьми педагог повинен уважно слухати і чути те повідомлення, яке намагається донести дитина. Дитяче мовлення ще може бути недосконалим і дитина не весь зміст може передати за допомогою слів. У нагоді стануть різні види слухання: нереклексивне, рефлексивне та емпатійне. Кожному з них властива сукупність прийомів: мовчазне слухання, уточнення, переказ, перефразування, подальший розвиток думок, узагальнення та резюмування.

І. О. Луценко визначає принципи організації професійно-мовленнєвого спілкування вихователя з дітьми як вихідні положення технології організації емоційно підтримуючої комунікації: гуманізація комунікативних настанов педагога; досягнення емоційно-ціннісної спільності вихователя з дітьми; відновлення та збереження втраченої психологічної рівноваги дітей; задоволення комунікативної потреби дітей, розвиток мотивів спілкування та інтересів; досягнення особистісно розвивального ефекту в процесі мовленнєвого спілкування вихователя з дітьми; приклад товариськості й рівноправності, конструктивна позиція у спілкуванні з дітьми; діалогічна орієнтація у спілкуванні; дотримання професійної та мовленнєвої етики; встановлення емоційної довіри й підтримка позитивної атмосфери спілкування; пом'якшення, зняття, компенсування засобами мовленнєвого впливу емоційного напруження, дії на дітей стресогенних чинників; врахування індивідуально-психологічних особливостей і ситуативного стану дитини в процесі комунікативно-мовленнєвої взаємодії; використання прийомів активного слухання і зворотного зв'язку в процесі спілкування; емоційна насиченість процесу мовлен-

невого спілкування з дітьми, доцільне використання засобів, спрямованих на їхнє психологічне розвантаження тощо [3].

Українська дитяча психотерапевтinja С. Ройз пропонує корисні рекомендації для дорослих «екологічного», здоров'язбережувального спілкування з дітьми війни: коментуйте, пояснюйте, що відбувається у моменті, але без подробиць; будьте присутніми, наприклад «Я з тобою. Зараз звучить сирена, ми йдемо в укриття. Бачиш, тут багато людей. Летить літак. Цей звук сповіщає, що нас захищають», давайте дітям чесні відповіді, які будуть для них зрозумілими, а не травматичними, навчайте дітей не підіймати із землі незнайомі предмети (правила мінної безпеки), говоріть з малюками від 3 років короткими простими фразами про те, що відбувається, без подробиць, новин та фотографій, пояснюйте свій стан та реакції, наприклад «Ти вже чув, знаєш, що йде війна. Коли летять ракети, ми чуємо сигнал тривоги. Звуки вибухів ми чуємо, коли ракету збивають. У нас є захист від ракет і шахедів. Але ми й самі маємо подбати про безпеку», «Я зараз злюсь, хвилююсь, сумую...Щоб заспокоїтись я роблю...» тощо.

Всеукраїнське дослідження учнів (вибірka 45 тис. осіб) міжнародної організації ЮНІСЕФ у співпраці з МОН України в рамках Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» свідчить про те, що: найбільш підтримуючими для дітей висловами протягом 2023–2024 навчального року були «Все буде добре», «Родина, підтримка близьких», «Ти зможеш, в тебе все вийде, вірю в тебе», «Мир», «Перемога»; найбільше бентежило, турбувало дітей: «Вибухи», «Війна» «Тривоги» «Оцінки», «Складні уроки»; допомагало триматись: «Спілкування», «Рідні», «Спорт», «Навчання», «Друзі», «Інтернет» «Підтримка рідних, друзів, вчителів» тощо; діти бажають собі та іншим на літо та наступний навчальний рік: «Миру», «Здоров'я і успіхів», «Віри в себе», «Сил та терпіння», «Гарних канікул», «Перемоги», «Щастя», «Радості та усмішок» тощо.

Описуючи особливості формування мовлення у дітей дошкільного віку в умовах війни як складника української національної ідентичності, І. Є. Товкач зазначає, що дітей варто активно долучати до спілкування саме українською мовою (як державною). Спілкування українською мовою з дитиною не лише сприяє формуванню активного українського мовлення, а й піднімає настрій не лише дитині, а й дорослим, які можуть не розуміти цієї мови, але відчувати її мелодійність, пестливість, позитив...У розмовах з дітьми на тему війни треба намагатися стисло й правдиво відповідати саме на запитання,

яке ставить дитина, з урахуванням її вікових та індивідуальних особливостей (темпераменту, акцентуацій характеру тощо). Однак у спілкуванні на тему війни радимо бути обережними, адже пояснюючи тему війни, можна сформувати упереджене ставлення до певної нації, категорії людей, обставин. Дорослим потрібно намагатись контролювати свої реакції: не бути агресивними, а бути стабільними, збалансованими, гуманними, цивілізованими, культурними. Позитивний емоційний стан педагогів та батьків, які знаходяться поряд із дитиною, важливіший за будь-які слова та фрази. Якщо ви бачите тривожні сигнали, можна спробувати дати самим, повернути чітке дотримання денних потреб життєдіяльності: сну, прогулянок, прийомів їжі. Треба говорити з дитиною, запитувати: «Ти щось побачив, що тебе вразило? Хочеш поговоримо?». Адже коли тривога виходить на свідомий рівень, можна дозволити виплеснути почуття в розмові про це, а також запропонувати помалювати, зробити аплікацію, зліпити... Отже, в умовах війни треба постійно бути поряд із дитиною, уважно слухати та спостерігати за її мовленням та діями, поведінкою. Важливо дати зрозуміти: «Я поруч із тобою. А ще поруч із тобою є...» й перераховувати тих близьких, які піклуються про дитину й до яких вона може звернутися. Потрібно переконувати, що війна десь далеко, а тут є спокійні дорослі [4, с. 68–71].

Отже, надважливим завданням дорослих (батьків, педагогів, психологів) в умовах війни є захист та збереження психічного здоров'я дітей, формування національної свідомості майбутнього покоління та в цілому збереження українського дитинства!

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Корх В. М. Особливості психотерапевтичної роботи з психо-емоційними станами дітей війни. *Освітньо-науковий простір*. Вип. 5 (2-2023). Київ : вид-во Ліра-К, 2023. С. 103–114. URL: <https://ess.npu.edu.ua/index.php/ess/issue/view/5>
3. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології : навч.-метод. посіб. / І. О. Луценко, А. М. Богуш, Л. О. Калмикова, В. У. Кузьменко, С. І. Поворознюк, О. Д. Рейпольська ; за наук. Редакцією І. О. Луценко. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 211 с.